

Džanni Rodāri

DŽELSONĪNO MELU ZEMĒ

Valērijas Petrones ilustrācijas

No itāļu valodas tulkojusi
Silvija Ķuze

ZVAIGZNE ABC

821.131.1-93

Ro 163

Gianni Rodari

GELSOMINO NEL PAESE DEI BUGIARDI

© 1980, Maria Ferretti Rodari and Paola Rodari, Italy

© 2008, Edizioni EL S.r.l., Trieste Italy

Džanni Rodari

DŽELSONĪMO MELU ZEMĒ

Apgāda Zvaigzne ABC vadītāja VIJA KILBLOKA

Projekta vadītāja *Marika Taube*

Mākslinieciskā redaktore *Inguna Kļava Švanka*

Vāka dizainu adaptējusi *Ilze Isaka*

Apgāds Zvaigzne ABC, SIA, K. Valdemāra ielā 6,

Rīgā, LV-1010. Red. nr. L-4316.

PNB Print

Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs. Darba reproducēšana vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums. Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā.

© Tulkojums latviešu valodā, Silvija Ķuze, 1962

© Izdevums latviešu valodā, Apgāds Zvaigzne ABC, 2022

ISBN 978-9934-31-434-6

*Manai meitai Paulai
un visiem citiem bērniem*

Dželsomīno iet uz skolu, Atbild braši, izsit logu.

Šo stāstu par Dželsomīno man pastāstīja viņš pats. Kamēr noklausījies to līdz beigām, ausis pavisam aizkrita, kaut gan tajās bija sabāzts vesels puskilograms vates. Dželsomīno balss ir tik skanīga, ka to var sadzirdēt arī reaktīvo lidmašīnu pasažieri desmit tūkstošu metru augstumā virs jūras līmeņa (un Dželsomīno galvas) pat tādā gadījumā, ja viņš runā pusbalsī.

Tagad Dželsomīno ir slavens tenors, kas pazīstams no viena Zemes pola līdz otram, viņam ir pieņemts skanīgs, pat pārāk skanīgs mākslinieka vārds, kuru nav vērts te minēt – to jūs simtiem reižu esat lasījuši avīzēs. Dželsomīno jeb Jasmīns ir viņa zēna gadu vārds, un tā mēs viņu sauksim šajā stāstā.

Tātad – reiz dzīvoja kāds zēns, augumā varbūt pat drusku sīkāks nekā citi, bet jau viņa pirmie kliegzieni liecināja, ka puisēns ir varenas balss īpašnieks.

Kad Dželsomīno piedzima, visi ciema iedzīvotāji piecēlās nakts vidū, jo bija pārliecināti, ka viņus modina fabriku sirēnas, saukdamas uz darbu; patiesībā tikai raudāja Dželsomīno, izmēģinādams balsi, kā mēdz darīt visi tikko piedzimuši bērni. Par laimi, Dželsomīno drīz vien iemācījās gulēt no vakara līdz pašam rītam, kā mēdz darīt visi pieklājīgi ļaudis, atskaitot žurnālistus un naktssargus. Pirmo rīta brēcienu viņš laida vaļā tieši septiņos – īstajā

brīdī, kad ļaudis gribēja, lai viņus pamodina uz darbu. Sirēnas nebija vairs vajadzīgas, un tās sarūsēja.

Sešu gadu vecumā Dželsomīno sāka iet skolā. Skolotājs pārbaudīja visus skolēnus pēc vārdiem un, nonācis līdz burtam “d”, sauca:

– Dželsomīno!

– Es! – pacilāti atsaucās jaunais skolēns.

Atskanēja sprādziens, bira lauskas – tāfele bija sašķīdusi tūkstoš gabaliņos.

– Kurš iesvieda ar akmeni tāfelei? – jautāja skolotājs, stiepdams roku pēc rīkstes.

Neviens neatbildēja.

– Turpināšu pārbaudi, – sacīja skolotājs.

Patiesībā viņš atsāka pārbaudi atkal no burta “a”, piemetinādams katram vārdam jautājumu:

– Vai tu sviedi akmeni?

– Es ne! Es ne! – zēni nobijušies atbildēja.

Kad skolotājs nonāca līdz burtam “d”, arī Dželsomīno piecēlās un vaļširdīgi atbildēja:

– Es ne, skolotāja...

Vārdu “kungs” viņš vairs nepaguva izrunāt: logu stikliem pienāca tāds pats gals kā tāfelei. Šoreiz skolotājs bija stingri turējis acis vaļā un varēja būt drošs, ka neviens no viņa četrdesmit skolēniem nebija nekā sviedis.

“Tas būs bijis kāds no ārienes,” viņš nolēma, “kāds no tiem zeņķiem, kas nenāk vis skolā, bet staigā apkārt, putnu ligzdiņas postīdams. Es viņu saķeršu, saņemšu aiz auss un aizvedīšu uz policiju.”

Ar to visi šā rīta notikumi beidzās. Otrā dienā skolotājs tāpat izsauca skolēnus pēc vārdiem un atkal nonāca līdz Dželsomīno.

– Es! – atbildēja mūsu varonis un lepni pavērās apkārt – viņš taču bija skolnieks.

– Tarr-tarr-tarr! – atsaucās logs.

Tikai pirms pusstundas skolas apkalpotājs bija ielicis jaunus stiklus, un tie visi atkal izbira pagalmā.

– Savādi, – sacīja skolotājs, – visas nelaimes notiek vienmēr tieši tad, kad esmu nonācis līdz tavam vārdam. Nu es saprotu, mans bērns: tev ir pārāk skaļa balss, kas satricina gaisu kā ciklonā. Ja negribam izputināt skolu un pašvaldību, tev turpmāk vajadzēs runāt pusbalsī. Labi?

Dželsomīno, apmulsis un aiz kauna piesarcis, mēģināja protestēt:

– Bet, skolotāja kungs, es taču neko...

– Tarr-tarr-tarr! – atsaucās jaunā tāfele, ko skolas apkalpotājs tikko bija atnesis no veikala.

– Lūk, pierādījums, – noteica skolotājs. Ieraudzījis pār nabaga Dželsomīno vaigiem ritam asaras, viņš nokāpa no katedras, piegāja pie zēna un tēvišķīgi uzlika viņam roku uz galvas:

– Dēliņ, klausies, ko teikšu: tāda balss tev var sagādāt briesmīgu nelaimi vai arī slavenu nākotni. Pagaidām būs labāk, ja tu savu balsi liksi lietā iespējami maz. Turklāt klusēšana ir derīgs tikums.

Kopš tās dienas Dželsomīno sākās elles mokas: skolā, lai nenotiktu vēl kāda nelaime, viņš vienmēr turēja mutē savīstītu kabatlakatiņu, bet balss skanēja arī šim klusinātājam cauri tik stipri, ka skolasbiedriem vajadzēja aizbāzt ausis. Skolotājs jautāja viņam pēc iespējas mazāk. Vispār Dželsomīno bija ļoti labs skolnieks, un skolotājs bija pārliecināts, ka viņš vienmēr zina pareizo atbildi. Mājās pēc pirmā starpgadījuma (pie galda, stāstot par notikumiem skolā, viņš bija saplēsis divpadsmit glāzes) zēnam bija stingri noliegts atvērt muti.

Lai atvieglotu sirdi, viņam vajadzēja iet ārā, tālu prom no ciema uz ezermalas mežiem un laukiem. Kad viņš jau jutās drošs, ka ir viens pats un atrodas pietiekamā attālumā no dzimtā ciema logiem, viņš nogūlās, piespieda seju pie zemes un sāka dziedāt. Pēc brītiņa zeme nodrebēja: kurmji, kāpuri, skudras – visi dzīvnieki, kas dzīvo zem zemes, – muka prom kilometriem tālu, domādami, ka sākas zemestrīce.

Tikai vienu reizi Dželsomīno piemirsa savu parasto piesardzību. Bija svētdiena, un stadionā notika svarīgas futbola sacīkstes. Dželsomīno nebija liels futbola entuziasts, tomēr spēles laikā arī viņam pamazām iesila asinis. Kādā momentā viņa ciema komanda, savu piekritēju jūsmīgo saucienu uzmundrināta, pārgāja uzbrukumā.

(Es lāgā nezinu, ko nozīmē “pāriet uzbrukumā”, jo no futbola nekā nesaprotu; es atkārtoju tos pašus vārdus, ar kādiem man atstāstīja šo gadījumu pats Dželsomīno, jūs tos noteikti sapratīsiet, ja lasāt sporta avīzes.)

– Sadod! Sadod! – kļiedza entuziasti.

– Sadod! – kļiedza arī Dželsomīno pilnā balsī.

Tieši tajā brīdī labais malējais padeva bumbu centra uzbrucējam, bet tā pusceļā pēkšņi, neredzama spēka vadīta, mainīja virzienu un ielidoja pretējās puses vārtos.

– Vārti! – auroja pūlis.

– Kas par sitienu! – kāds iesaucās. – Vai jūs redzējāt, kā tas bija notēmēts? Aprēķināts līdz milimetram. Viņam ir zelta kājas.

Bet Dželsomīno atjēdzies saprata, ko viņš bija izdarījis. “Nav šaubu,” viņš domāja, “vārtus iesitu es ar savu balsi. Man ir jācieš klusu, citādi – par ko tad pārvērtīsies sports? Nē, tas par maz, man jāiesit vārti arī otrai pusei, lai būtu vienlīdzīgi.”

Otrajā puslaikā tiešām pienāca izdevīgs brīdis. Kad pretinieka komanda pārgāja uzbrukumā, Dželsomīno iekļiedzās un iedzina bumbu savējo vārtos. Protams, viņš to darīja ar lielām sirdssāpēm. Pat pēc tik ilgiem gadiem atstāstot man šo notikumu, Dželsomīno piebilda:

– Labāk toreiz būtu nogriezis sev pirkstu nekā iesitis šos vārtus, bet tas bija mans pienākums.

– Cits tavā vietā vienmēr būtu palīdzējis uzvarēt savai komandai.

Kāds cits gan, bet Dželsomīno nekad – viņš bija taisnīgs, ar skaidru sirdi. Tā viņš auga, līdz kļuva jauneklis, atklāti sakot, ne visai liela auguma: drīzāk sīks nekā slaidis, drīzāk tievs nekā resns, tieši atbilstošs savam vārdam Dželsomīno – Jasmīns. Ja viņam būtu bijis kāds

cits vārds, varbūt viņš būtu saliecies trijos līkumos zem šā vārda smaguma.

Viņš jau bija izaudzis, no skolnieka kļuvis par zemnieku; tāds arī paliktu un nebūtu par viņu jāraksta īpašs stāsts, ja neatgadītos šie nepatīkamie piedzīvojumi, kas jums drīz kļūs zināmi.

Kaimiņi lai nezina, Bumbierus kas birdina!

Kādu rītu Dželsomīno gāja uz savu tīrumu un ieraudzīja, ka bumbieri ir nogatavojušies. Bumbieri tā dara: nesaka ne vārda, briest, briest, tad kādu rītu jūs paraugāties un redzat, ka tie jau gatavi; tad ir pienācis laiks ievākt bumbieru ražu.

“Žēl gan,” Dželsomīno pie sevis noteica, “ka nepaņemu līdzī kāpnes. Iešu atpakaļ uz māju un atnesīšu arī kārti, ar ko papurināt augšējos zarus.”

Bet te viņam iešāvās prātā cita doma, tāds kā untums. “Kā būtu, ja pamēģinātu ar balsi?” viņš iedomājās.

Un – pa pusei nopietni, pa pusei jokojot – viņš nostājās zem koka un iesaucās:

– Lejā!

– Dim-dum-dum! Dim-dum-dum! – atsaucās bumbieru simti, noripodami viņam pie kājām.

Dželsomīno piegāja pie otra koka un darīja tāpat. Katru reizi, kad viņš iesaucās “Lejā!”, bumbieri raisījās vaļā no zariem, it kā tie būtu karājušies tikai tāpēc, lai gaidītu šo rikojumu, un tūlīt krita zemē. Dželsomīno bija ļoti apmierināts.

“Aiztaupītas pūles,” viņš nodomāja. “Žēl, ka es agrāk neiedomājos kāpņu un kārts vietā izmantot balsi.”

Kamēr Dželsomīno apstaigāja savu augļu dārzu, viņu ieraudzīja kaimiņš, kas pašlaik ar kapli apstrādāja savu zemes gabalu: viņš berzēja acis, knieba sev degunā, vairākas

reizes skatījās un, kad bija pārliecinājies, ka nesapņo, skrēja pasaukt sievu.

– Nāc paskaties tu arī, – viņš sacīja drebēdams. – Dželsomīno noteikti ir burvis.

Sieva palūkojās un nokrita ceļos, iesaukdamās:

– Viņš ir svētais!

– Es tev saku, ka viņš ir burvis!

– Bet es saku, ka viņš ir svētais!

Līdz šai dienai vīrs ar sievu bija dzīvojuši diezgan satīcīgi, bet tagad vīrs paķēra kapli, sieva – lāpstu, lai ar ieročiem rokās katrs aizstāvētu savu pārliecību; tad pēkšņi vīrs ierosināja:

– Iesim pasauksim kaimiņus! Lai arī viņi paskatās un izsaka savas domas.

Izdevība aizskriet pasaukt ļaudis un brītiņu patenkot uzvarēja sievas pretestību, un viņa nolika lāpstu. Vēl nebija pienācis vakars, kad viss ciems jau zināja notikumu un ļaudis bija sadalījušies divās grupās: vieni apgalvoja, ka Dželsomīno ir svētais, otri uzskatīja viņu par burvi. Diskusijas viņi cēlās arvien augstāk – it kā būtu uzpūtis ziemeļvējš. Izraisījās arī strīdi, bija ievainotie, bet, par laimi, vieglā formā: viens, piemēram, apdedzinājās ar pīpi – strīda karstumā viņš bija ieegrūdis mutē tās otru galu. Policisti nezināja, ko iesākt, un tāpēc nedarīja neko – staigāja no vienas grupas pie otras, sludinādami mieru un lēnprātību.

Vislielākie fanātiķi devās tieši uz Dželsomīno zemes gabalu: vieni – tāpēc, lai paņemtu līdzīgu zemes piciņu kā relikviju, jo uzskatīja šo zemi par svētītu, otri – tāpēc, lai tur visu izpostītu, jo uzskatīja šo zemi par apburtu. Dželsomīno, redzēdams ļaudis skrienam, nodomāja, ka izcēlies kaut kur ugunsgrēks, tāpēc paķēra spaini, lai

palīdzētu noslāpēt liesmas. Bet ļaudis palika stāvam viņa durvju priekšā, un Dželsomīno dzirdēja, ko par viņu runā:

– Tur viņš ir, tur viņš ir!

– Viņš ir svētais.

– Kas par svēto? Viņš ir burvis, viņam ir arī spainis buršanai! Paskatieties!

– Dieva dēļ, nostāsimies tālāk. Ja viņš visu to uzgāž mums virsū, mēs esam pagalam.

– Ko visu?

– Vai tad jūs neredzat? Tas ir elles piķis – ja tas tiek kur virsū, tad izdedzina visu cauri, un neviens ārsts to vairs nevar aizlipināt ciet.

– Viņš ir svētais, viņš ir svētais!

– Mēs tevi redzējam, Dželsomīno: tu pavēli augļiem nogatavoties, un tie ir gatavi, tu pavēli krist zemē, un tie krīt.

– Vai jūs visi esat jukuši? – jautāja Dželsomīno. – Tur vainīga tikai mana bals. Tā rada tādu pašu gaisa satricinājumu kā ciklons.

– Tiešām, tiešām! To mēs zinām! – iespiedzās kāda sieviete. – Tu ar savu balsi dari brīnumus.

– Kas par brīnumiem? Tās ir burvestības!

Dželsomīno dūsmīgi nosvieda zemē spaini un iegāja iekšā, aizšaudams durvju aizbīdņi.

“Mans miers ir pagalam,” viņš prātoja. “Es nevarēšu paspert ne soli, lai ļaudis man neskrietu pakaļ. Katru vakaru par mani vien runās un biedēs ar mani bērņus, stāstīdami, ka esmu burvis. Labāk iešu no šejienes prom. Galu galā ko tad lai es šajā apvidū daru? Mani vecāki miruši, vistuvākie draugi krituši karā. Iešu plašajā pasaulē un meklēšu laimi ar savu balsi. Ir taču ļaudis, kam maksā

par dziedāšanu; tas gan ir savādi, nevienam taču nevajadzētu maksāt, ja viņš kaut ko dara sava prieka pēc, piemēram, dzied, bet tā nu tas ir. Varbūt arī man izdosies tapt par dziedoni.”

Tā nolēmis, Dželsomīno sabāza savas mantiņas mugursomā un devās prom. Ļaudis sačukstēdamies atbrīvoja viņam ceļu. Dželsomīno ne uz vienu nepaskatījās. Viņš raudzījās taisni uz priekšu un nesacīja neko. Nogājis krietnu gabalu, viņš tomēr pagriezās atpakaļ, lai pēdējo reizi palūkotos uz savu māju.

Ļaudis stāvēja vēl turpat un rādīja uz viņu ar pirkstiem, it kā viņš būtu spoks.

“Tagad es viņiem parādīšu pienācīgu joku,” nolēma Dželsomīno.

Ievilcis plaušās gaisu, viņš nokliedza, cik skaļi vien jaudāja: – Palieciēt sveiki!

Šā atvadu sveiciena iedarbība bija tūlīt redzama: vīriešiem negaidītā vēja brāzma norāva cepures no galvas, kādai vecai kundzei galvas virsa bija kļuvusi gludāka par olas čaumalu – viņa skrēja pakaļ savai parūkai, ko bija nolaupījis lielais pūtiens.

– Sveiki, sveiki! – Dželsomīno atkārtoja, smiedamies no visas sirds par pirmo nebēdnību savā mūžā.

Spēcīgās balss strāva lika visām cepurēm un parūkām salidot kopā; tās vienā barā pacēlās gaisā kā gājputni un pēc pāris mirkļiem pazuda. Vēlāk kļuva zināms, ka cepures piezemējušās vairāku kilometru atstatumā, dažas aizlidojušas pat robežai pāri.

Arī Dželsomīno nedaudz dienu vēlāk pārgāja robežu un nokļuva visdīvainākajā pasaules malā.